

«ЗАТВЕРДЖЕНО»

на засіданні кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи
(протокол № 10 від “25” травня 2021 р.)

на засіданні Вченої ради Інституту людини
(протокол № 6 від “26” травня 2021 р.)

ОБГРУНТУВАННЯ

наукової теми «Соціалізація вразливих груп населення в контексті розвитку територіальних громад в Україні»

ПІБ виконавця / виконавців / керівника наукового дослідження (наукової теми): Лютий Вадим Петрович, кандидат педагогічних наук, доцент.

Термін виконання: червень 2021 – червень 2026

Актуальність теми. В Україні відбувається інтенсивний розвиток системи соціальної роботи та надання соціальних послуг. У зв'язку із введенням в дію в 2020 р. Закону України «Про соціальні послуги» *основним осередком надання соціальних послуг стає територіальна громада*, збільшується кількість видів соціальних послуг, надання яких гарантовано державою, розширюється коло їх надавачів та отримувачів, розробляються та вводяться в дію нові стандарти надання соціальних послуг. Фінансування соціальних послуг перекладено на бюджети громад, а в самих громадах утворюються робочі місця для фахівців із соціальної роботи й соціальних менеджерів. Саме вони мають визначати потреби населення в послугах, розробляти і впроваджувати соціальні програми, спрямовані на профілактику соціальних проблем громади та на соціальне обслуговування і підтримку її мешканців, розвивати систему соціальних послуг. Коло надавачів послуг містить як заклади самої громади, так і приватні установи і громадські організації, фізичних осіб. Водночас особливості соціальних проблем на рівні громад вивчені недостатньо. Керівництво щойно створених громад та соціальні працівники, які в них працюють, не завжди орієнтуються в сучасних підходах до надання соціальних послуг, а неурядові організації, що володіють інноваційними технологіями, часто не мають досвіду їх впровадження в умовах територіальної громади.

Ще однією інновацією сучасної системи надання соціальних послуг є включення в коло їх отримувачів не лише осіб і сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах (далі – СЖО), а й *вразливих груп – тих, хто перебуває у вразливому стані, має лише ризик потрапляння до СЖО* (зокрема, сімей дорослих та дітей з інвалідністю, сімей, в яких дорослі за

різних причин не надають належного догляду дитині, дітей, позбавлених батьківського піклування та молодих людей із їх числа, осіб, котрі перебувають в конфлікті зі законом, осіб, які живуть з ВІЛ, учасників бойових дій, внутрішньо переміщених осіб тощо). Соціальні послуги цим групам повинні мати профілактичний характер та бути спрямовані на усунення або компенсацію чинників, що заважають їхній соціалізації та соціальній адаптації. Технології, форми і методи надання соціальних послуг, що застосовуються їх надавачами в Україні, переважно спрямовані не на профілактику СЖО, а на забезпечення тих, хто в такі обставини потрапив, необхідними для життєдіяльності ресурсами. Натомість, інноваційні моделі соціальної профілактики, реабілітації та інтеграції вразливих груп мають бути адаптованими до реальних умов їхньої соціалізації в територіальних громадах. Все це вказує на актуальність науково-методичного забезпечення діяльності територіальних громад, перед якими стоїть завдання створення ефективної системи соціальних послуг для вразливих груп населення.

Саме процеси первинної та вторинної соціалізації вразливих груп на мезорівні мають зайняти центральне місце в дослідженні, спрямованому на науково-методичне забезпечення системи надання соціальних послуг в територіальних громадах. З одного боку, відсутність необхідних умов та негативні впливи в середовищі безпосередньої життєдіяльності частіше за все спричиняють порушення в становленні та соціальну дезадаптацію особистості, і без їх врахування неможливо відновити її повноцінний розвиток. А з іншого – соціальні послуги є одним із вагомих чинників соціалізації вразливих груп населення.

Проблеми соціалізації особистості, яка перебуває в особливих умовах, складних життєвих обставинах, чинників, форм і методів оптимізації соціального становлення представників різних груп вивчались в Україні Г. Авер'яною, Т. Алексєнко, О. Безпалько, Т. Веретенко, Н. Дембицькою, І. Зверєвою, М. Лукашевичем, В. Москаленко, Ж. Петрочко та іншими дослідниками. Їхні праці можуть стати методологічною основою вивчення специфічних чинників виникнення вразливості та соціалізації вразливих груп, розробки інноваційних моделей профілактики вразливості і складних життєвих обставин на рівні територіальної громади в нових умовах, створених процесами, що відбуваються в сучасній Україні. Науково-педагогічні працівники кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Інституту людини Київського університету імені Бориса Грінченка Т.Веретенко, О.Денисюк, М.Лехолетова, В.Лютій, Т.Лях, Ж.Петрочко, С.Сапіга, Т.Спіріна, В.Сулицький, О.Швед мають значний досвід дослідження проблем вразливих груп, розробки і впровадження технологій соціально-педагогічної роботи та надання соціальних послуг, участі у відповідних соціальних та наукових проєктах і програмах. Тема **«Соціалізація вразливих груп населення в контексті розвитку територіальних громад в Україні»** є безпосереднім продовженням наукової теми Інституту людини «Особистість в умовах суспільних трансформацій

сучасної України» (2017-2021), її актуальність була обґрунтована результатами проведених досліджень.

Об'єкт дослідження: соціалізація вразливих груп населення.

Предмет дослідження: чинники та умови соціалізації вразливих груп населення в територіальних громадах України.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити чинники, механізми та умови соціалізації вразливих груп населення в територіальних громадах України та розробити змістово-методичне забезпечення оптимізації цього процесу.

Завдання дослідження:

- 1) визначити чинники й механізми процесу соціалізації вразливих груп населення, виникнення та загострення складних життєвих обставин в умовах територіальної громади;
- 2) схарактеризувати умови, що сприятимуть соціалізації вразливих груп населення в територіальних громадах України;
- 3) здійснити оцінювання існуючих практик соціальної роботи у громадах на предмет їхньої відповідності чинникам та умовам соціалізації вразливих груп;
- 4) обґрунтувати та апробувати в системі надання соціальних послуг в територіальних громадах інноваційні моделі соціальної роботи, спрямовані на оптимізацію процесів соціалізації вразливих груп, профілактику соціальної вразливості та складних життєвих обставин, інтеграцію та соціальну адаптацію представників вразливих груп населення;
- 5) розробити та впровадити програми та методичний інструментарій підготовки фахівців для впровадження інноваційних моделей соціалізації вразливих груп в територіальних громадах;
- 6) розробити та апробувати навчально-методичні матеріали, модулі для підготовки студентів до соціальної роботи з вразливими групами населення в територіальних громадах.

Очікувана теоретична та практична значущість дослідження:

1) на теоретико-методологічному рівні:

- концептуалізація чинників та механізмів первинної та вторинної соціалізації окремих соціальних груп на мезорівні;
- моделювання процесів, що призводять до формування вразливості, соціальної дезадаптації, дезінтеграції та десоціалізації, формуванню та загостренню складних життєвих обставин, розвитку девіантної, деструктивної та ризикованої поведінки представників окремих соціальних груп на рівні територіальної громади;
- обґрунтування умов профілактики вразливості та забезпечення успішної соціалізації, ресоціалізації, реінтеграції та реадаптації в

територіальних громадах представників вразливих груп (в тому числі дітей та сімей, які перебувають у стані вразливості, осіб з інвалідністю, учасників бойових дій, які постраждали від домашнього насильства, гендерно обумовленого насильства, торгівлі людьми, ключових груп профілактики ВІЛ, осіб, що перебувають у конфлікті із законом);

- обґрунтування як необхідної умови соціалізації на рівні територіальної громади інструментів деінституціалізації та інклюзії дітей-сиріт та позбавлених батьківського піклування, дітей з інвалідністю, осіб похилого віку тощо;
- систематизація світових та вітчизняних моделей, технологій, форм і методів соціально-педагогічної діяльності, соціальної роботи, надання соціальних послуг вразливим групам населення, розвитку молодіжних об'єднань, волонтерської діяльності; визначення потенціалу та умов їхнього впровадження в територіальних громадах;
- розробка системи оцінювання якості соціальних послуг, спрямованих на профілактику складних життєвих обставин, соціальну підтримку та обслуговування представників вразливих соціальних груп;
- розробка та апробація механізмів соціального замовлення соціальних послуг, соціального захисту дітей, соціальної адвокації представників вразливих груп територіальної громади.
- моделювання системи професійної підготовки лідерів, фахівців із соціальної роботи та соціальних менеджерів територіальних громад, працівників та волонтерів неурядових організацій-надавачів соціальних послуг для проведення досліджень проблем представників вразливих груп громади та надання їм соціальних послуг із застосуванням інноваційних підходів.

2) на рівні практичного впровадження:

- розробка діагностичного інструментарію дослідження проблем соціалізації вразливих груп населення на рівні територіальної громади;
- формування пакету методик соціально-педагогічної діяльності, соціальної роботи та надання соціальних послуг вразливим групам населення територіальних громад;
- підготовка методичного інструментарію оцінювання якості соціальних послуг на рівні територіальної громади;
- розробка змісту та програмно-методичного забезпечення підготовки фахівців до соціальної роботи та надання соціальних послуг представникам вразливих груп в територіальних громадах; підготовка відповідних навчальних курсів;
- розробка навчально-методичних матеріалів, модулів для підготовки студентів до соціальної роботи з вразливими групами населення в територіальних громадах.

Результати дослідження будуть:

- впроваджені в освітніх програмах, навчальних планах, робочих програмах навчальних дисциплін, ЕНК;
- представлені у міжнародних наукових дослідженнях та проєктах;
- популяризовані серед практичних соціальних працівників, соціальних педагогів, фахівців із соціальної роботи, викладачів та науковців, які досліджують проблеми соціальної роботи та готують для неї фахівців (тренінги, майстер-класи, ворк-шопи, наукові школи, соціальні мережі тощо);
- апробовані на міжнародних і всеукраїнських конференціях, форумах, з'їздах, круглих столах, науково-практичних семінарах;
- втілені у науковому партнерстві з українськими та зарубіжними університетами;
- узагальнені й опубліковані у традиційному форматі наукових статей, колективної монографії та навчально-методичних матеріалів.

ПЛАН РЕАЛІЗАЦІЇ НАУКОВОЇ ТЕМИ

№	Етап / Назва дослідження	Очікувані результати		Очікувані наукові продукти (статті, монографії тощо)	Дата виконання	Виконавці
		на теоретичному рівні	на практичному рівні			
1.	Теоретико-методологічний	Узагальнення результатів аналізу науково-методичних джерел з проблеми дослідження Теоретична модель предмету дослідження База даних світових та вітчизняних моделей, технологій, форм і методів соціально-педагогічної діяльності, соціальної роботи, надання соціальних послуг вразливим верствам	Діагностичний інструментарію дослідження проблем соціалізації вразливих груп населення на рівні територіальної громади Інструментарій оцінювання якості соціальних послуг на рівні територіальної громади;	Наукові статті, тези, матеріали конференцій, діагностичний інструментарій	09,2021-06.2022	
2.	Експериментальний	Обґрунтування умов профілактики вразливості та забезпечення успішної соціалізації, ресоціалізації, реінтеграції та реадптації в територіальних	Пакет методик соціально-педагогічної діяльності, соціальної роботи та надання соціальних послуг вразливим групам населення територіальних	Методичні посібники, соціальні програми, наукові статті, тези, матеріали конференцій	09,2022-06.2024	

		<p>громадах представників вразливих груп</p> <p>Апробація технологій, форм та методів надання соціальних послуг вразливим групам населення, розвитку молодіжних об'єднань, волонтерської діяльності</p> <p>Апробація системи оцінювання якості соціальних послуг для вразливих верств на рівні громади</p>	громад			
3.	Узагальнюючий Аналітико-прогностичний	<p>Концепція первинної та вторинної соціалізації окремих соціальних груп на мезорівні</p> <p>Модель надання соціальних послуг вразливим групам населення, розвитку молодіжних об'єднань, волонтерської діяльності</p> <p>Узагальнення апробованих успішних практик профілактики вразливості й СЖО та надання соціальних послуг вразливим групам населення</p> <p>Модель професійної підготовки фахівців до проведення досліджень проблем представників вразливих груп громади та надання їм соціальних послуг</p>	<p>Програмно-методичного забезпечення підготовки фахівців до соціальної роботи та надання соціальних послуг представникам вразливих груп в територіальних громадах</p> <p>Навчально-методичні матеріали для підготовки студентів до соціальної роботи з вразливими групами населення в територіальних громадах</p>	<p>Монографія, навчально-методичні посібники та матеріали, наукові статті, тези, матеріали конференцій</p>	09,2024-06.2026	